

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Vliv nebezpečí a útoku na výměru trestu

Pokud pachatel odvrací přímo hrozící nebezpečí nebo útok směřující vůči zájmu chráněnému trestním zákoníkem,[1] může taková skutečnost způsobit vyloučení jeho trestní odpovědnosti, neboť při kumulativním dodržení všech podmínek krajní nouze nebo nutné obrany bude jeho jednání považováno za čin jinak trestný a bude na něj od počátku pohlíženo jako na jednání dovolené.

Právní následky existence nebezpečí či útoku ovšem nekončí posouzením, zda na pachatele dopadá okolnost vylučující protiprávnost či nikoli. Samotná existence nebezpečí či útoku, které zapříčinily jednání pachatele, mají podstatný vliv na výměru trestu i v případech, kdy nebude pachatelovo jednání posouzeno jako čin jinak trestný.

Těmito případy mířím především na excesy krajní nouze a nutné obrany. O excesech hovoříme v případech, kdy pachatel zcela nesplní podmínky krajní nouze nebo nutné obrany, ačkoli objektivně panoval stav odůvodňující postup podle těchto okolností vylučující protiprávnost. Exces spočívá v jednání blízkému krajní nouzi nebo nutné obraně, nikoli však přímo ve splnění jejich podmínek ve všech směrech. [2]

Právní následky nenastávají pouze v případech excesů okolností vylučující protiprávnost, když v některých případech způsobí právní následky již samotná existence nebezpečí či útoku, přestože rozhodující soud nedospěje k závěru, že by pachatel vůbec jednal v excesu pro nedostatečnou blízkost jeho jednání okolnosti vylučující protiprávnost.

Polehčující okolnost

První institut, který existence nebezpečí či útoku aktivuje, je v celku zřejmý – jedná se o polehčující okolnost. Je však třeba vymezit, na které případy polehčující okolnost dopadá a určit, o kterou polehčující okolnost se jedná. Trestní zákoník v ust. § 41 písm. g) přímo míří na situaci, kdy pachatel *„spáchal trestný čin odvraceje útok či jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.“*

Na první pohled se může zdát, že tato polehčující okolnost dopadá pouze na **excesy okolností vylučující protiprávnost**, ale domnívám se, že takový závěr není zcela správný. Polehčující okolnost podle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku by měla dopadat i na případy, kdy se pachatelovo jednání natolik odchýlilo od podmínek krajní nouze či nutné obrany, že již nelze o excesu hovořit. Tato polehčující okolnost dle písmene g) by s existencí excesu vůbec pracovat neměla. Samotný institut excesu není trestním zákoníkem vymezen, a proto nelze tvrdit, že by s ním ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku přímo pracovalo, což ostatně netvrdí ani důvodová zpráva k trestnímu zákoníku. Exces by se měl navíc vyznačovat i určitou blízkostí k jednání v krajní nouzi či nutné obraně, což by fakticky přidávalo polehčující okolnosti dle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku další podmínku. Není tak dle mého názoru na místě zužovat případy, na které tato polehčující okolnost dopadá požadavkem na jednání pachatele ve formě excesu.

Polehčující okolnost dle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku se v souvislosti s krajní nouzí a nutnou obranou **primárně zabývá samotnou existencí nebezpečí či útoku**. To je i důvod, proč není možné této polehčující okolnosti využít v případě, kdy je nebezpečí či útok pouze domnělé a jedná se

tak o tzv. putativní krajní nouzi nebo nutnou obranu. [3] Pokud by fakticky nebezpečí nebo útok neexistovaly, mohla by na jednání pachatele případně dopadat polehčující okolnost dle ust. § 41 písm. b) nebo d) trestního zákoníku, případně jiná zákonem nespecifikovaná polehčující okolnost.

Dalším předpokladem zkoumané polehčující okolnosti dle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku je **splnění některých podmínek** krajní nouze a nutné obrany, ačkoli nebudou splněny všechny. Horní hranice splněných podmínek je tedy zřejmá, alespoň jednu pachatelovo jednání nesmí obsahovat, což vyplývá z pojmu „zcela splněny“. Logicky pak vyvstává otázka, jaký je minimální počet splněných podmínek příslušné okolnosti vylučující protiprávnost, aby mohla být aplikována polehčující okolnost dle písm. g). Dle mého názoru z dikce ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku implicitně vyplývá, že by měla být splněna alespoň jedna z podmínek dané okolnosti vylučující protiprávnost.

Např. u nutné obrany je snadno představitelné, že pachatelovo jednání bude zcela zjevně nepřiměřené útoku a zároveň nedodrží ani časové podmínky nutné obrany a zakročí, když už útok pomine. I na takový případ tato polehčující okolnost bude dopadat, neboť jak je zmíněno výše, **rozhodující je existence nebezpečí či útoku**. Tento závěr vyplývá z prosté skutečnosti, že právě existence nebezpečí a útoku je také jednou z podmínek krajní nouze a nutné obrany, přestože se na tuto skutečnost někdy zapomíná. [4], [5]

Pokud tedy bude možné prohlásit nebezpečí a útok za objektivně nastalý stav ovlivňující jednání pachatele, dovolím si tvrdit, že bude vždy splněna alespoň jedna podmínka krajní nouze či nutné obrany, tedy i předpoklad aplikace polehčující okolnosti dle ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku. Splnění některých dalších podmínek okolnosti vylučující protiprávnost by mohl soud zohlednit jako pomocné kritérium rozhodující o intenzitě, kterým polehčující okolnost ovlivní výměru trestu.

Mimořádné snížení trestu a upuštění od potrestání

Samotná existence nebezpečí nebo útoku staví pachatele do svízelné situace. Pachatel je nucen jednat za stresujících podmínek, na které se ve většině případů předem nepřipraví. Jeho jednání může být zkratkovité a nelogické. V mnoha případech je nebezpečí či útok přímou příčinou trestné činnosti pachatele, ke které by za běžných okolností nedošlo. Tato skutečnost může ovlivnit přiměřenost uloženého trestu, který může být nepřiměřeně přísný, i pokud by jej soud uložil na samé spodní hranici trestní sazby. Zákonodárce proto musí existenci nebezpečí či útoku zohlednit ve prospěch pachatele i podstatnějším způsobem, než pouhou polehčující okolností. Nedostatek institutů ovlivňující výměru trestu by mohlo osoby čelící nebezpečí nebo útoku negativně motivovat, aby od výkonu svého práva na jednání v krajní nouzi či nutné obraně upustily, kdy by raději čelily následku z nebezpečí nebo útoku, než následné sankci ze strany soudu. Císařová uvádí, že pro zohlednění existence nebezpečí a útoku při práci s trestní sazbou je možné působit výše zmíněnými polehčujícími okolnostmi, mimořádným snížením trestu a upuštěním od potrestání. [6]

Trestní zákoník proto v ust. § 58 odst. 6 umožňuje rozhodujícímu soudu **snížit trest odnětí svobody i „pod dolní hranici trestní sazby, jestliže pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze (§ 28) nebo nutné obrany (§ 29), anebo překročil meze přípustného rizika (§ 31) nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.“**

Toto ustanovení formuluje podmínky pro zohlednění nebezpečí a útoku obdobně jako polehčující okolnost uvedená v ust. § 41 písm. g) trestního zákoníku. Není proto nutné duplicitně podrobněji rozebírat, že rozhodující pro aplikaci tohoto ustanovení je samotná existence nebezpečí či útoku.

Při snížení trestu soud není vázán spodní hranicí, pod kterou by nebylo možné trest snížit. Postupem dle tohoto ustanovení ovšem musí být pachateli uložen alespoň nějaký, byť symbolický, trest. A zde

nastává problém. Pachatel může sice formálně překročit meze krajní nouze nebo nutné obrany, avšak podmínky daného skutku mohou způsobovat, že by bylo jakékoli uložení seabemírnějšího trestu nepřiměřeným a nespravedlivým. Na takovou možnost český trestní zákoník nemyslí.

Institut **upuštění od potrestání** trestní zákoník sice obsahuje, ale nepracuje již s okolnostmi vylučující protiprávnost, tedy že by rozhodujícímu soudu umožnil upuštění od potrestání, pokud by pachatel spáchal trestný čin pod vlivem nebezpečí nebo útoku jako v případě institutu mimořádného snížení trestu. Rozhodující soud by mohl zvolit postup dle obecného ustanovení o upuštění od potrestání dle § 46 odst. 1 trestního zákoníku, ovšem toto ustanovení nepostihuje všechny možné situace, ve kterých se může pachatel čelící nebezpečí či útoku ocitnout a v mnoha případech by bylo jeho užití nemožné.

Pro postup dle ust. § 46 odst. 1 trestního zákoníku je nutné kumulativní splnění následujících podmínek. Upuštění od potrestání je možné pouze v případě přečinu. Jednáním, kterým pachatel odvrací nebezpečí, může být snadno způsobena vysoká škoda, nebo může být útočnickovi způsobena vážnější újma, což zapříčiní kvalifikaci skutku jako zločin nebo i závažnější právní kvalifikaci. Dalším předpokladem je stanovisko pachatele, že spáchání činu lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě. Pachatel ovšem čelil protiprávnímu jednání útočnicka nebo protiprávnímu stavu. Dle mého názoru je zcela pochopitelné, že pachatel např. nebude litovat újmy, kterou způsobí útočnickovi usilujícímu o zásah do jeho chráněných zájmů, což po něm ani nebude možné spravedlivě požadovat. Tím spíše po pachateli nebude možné požadovat, aby projevils účinnou snahu po nápravě, např. poskytnutím náhrady škody útočnickovi. Pachatel by rovněž měl být osobou, u které lze s ohledem na její dosavadní život předpokládat, že pouhé projednání činu postačí. Právě u osob, které se pohybují v sociálních kruzích zahrnující osoby s kriminální minulostí, lze očekávat, že budou častěji vystaveny nebezpečí útoku. Pro svou kriminální minulost tyto osoby neztrácejí právo jednat v nutné obraně a pro případ, kdy u nich dojde k odůvodněnému excesu, by neměly být znevýhodňovány v možnostech na upuštění od potrestání.

Z uvedeného je zřejmé, že stávající úprava trestního zákoníku je nedostatečná, pokud bychom chtěli soudu poskytnout možnost nepotrestat pachatele, který dokoná trestný čin pod vlivem nebezpečí či útoku.

Lze si snadno představit, že se pachatel např. dopustí excesu pro nezachování časové podmínky, kdy nesprávně odhadne načasování svého jednání. Ač se rozhodující soud může domnívat, že jednání pachatele bylo pochopitelné a každá jiná rozumně uvažující osoba by jednala na jeho místě totožně a taktéž se dopustila excesu, bude muset pachatele potrestat.

V relativně nedávné době vydal Ústavní soud nález sp.zn. II. ÚS 1152/17-1 ze dne 11.06.2018, které by dle mého názoru mohlo alespoň v některých hraničních případech vyřešit nemožnost upuštění od potrestání ze strany soudu. Pokud by soud nemohl z výše uvedených důvodů upustit od potrestání pachatele, mohl by prohlásit, že čin pachatele nedosahuje ani spodní hranice společenské škodlivosti, aby jej vůbec bylo možno považovat za trestný čin, natož za trestný čin, za nějž by měl být pachatel potrestán a zprostit jej obžaloby. Tím by bylo dosaženo požadavku rozhodujícího soudu, aby nebyl pachatel, i přes naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu, potrestán. Samozřejmě nelze předpokládat, že na případy existence nebezpečí a útoků bude plošně užíváno závěrů obsažených v tomto nálezu, který navíc s okolnostmi vylučující protiprávnost vůbec nepracuje. Tento nedostatek by spíše mohl být překlenut rozhodnutím Nejvyššího nebo Ústavního soudu, který by na závěry o nedostatečné společenské škodlivosti obsažené v nálezu mohl navázat a zabývat se přímo společenskou škodlivostí v případech, kdy pachatel jednal pod vlivem nebezpečí či útoku.

Rozdíl v případě upuštění od potrestání dle ust. § 46 trestního zákoníku před upuštěním od potrestání dle zmíněného nálezu Ústavního soudu spočívá v tom, že při aplikaci zmíněného nálezu nemůže soud zároveň vyslovit vinu pachatele, ale nepotrestat jej, nýbrž jej zcela zprostit obžaloby.

JUDr. Roman Šír

[1] Pro účely tohoto článku užívám pouze termín „nebezpečí“ a „útok“, ale v celém článku oba pojmy předpokládají, že zároveň hrozí zásahem zájmu chráněnému trestním zákoníkem, což pro přehlednost v textu opomím.

[2] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 11 Tdo 1233/2016 ze dne 30. 11. 2016

[3] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 548 s., ISBN 978-80-7400-428-5

[4] Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, 243 a 250 s., ISBN 978-80-87212-49-3

[5] Opomenutí nebezpečí či útoku jako samostatných podmínek krajní nouze či nutné obrany může být nejčastěji ze dvou důvodů. Odborná literatura někdy samotný pojem nebezpečí či útoku spojuje s časovými podmínkami těchto okolností vylučující protiprávnost, kdy zdůrazňuje předpoklad, že hrozily nebo trvaly a na nebezpečí a útok jako samostatné podmínky zapomene. Dále se na samotné nebezpečí a útok jako podmínky může zapomenout, pokud se klade důraz na excesy z okolností vylučující protiprávnost. Jak je uvedeno výše, v takových případech objektivní neexistence nebezpečí či útoku exces vylučuje, a proto mohou být mylně opomenuty jako samostatné podmínky.

[6] KUČHTA, J. Nutná obrana. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 169 s. ISBN 80-210-2198-5

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Podmínky pro uložení trestu vyhoštění cizince](#)
- [Zamyšlení nad systémem alternativních trestů: poznámky na pozadí mezinárodní vědecké konference „Rethinking Sentencing: Are We Getting Justice Right?“](#)
- [Správné určení počátku běhu lhůty pro podání stížnosti proti usnesení soudu, kterým se nařizuje výkon trestu odnětí svobody](#)
- [Rozšiřování státní moci při implementaci acquis EU: český fenomén gold-platingu na příkladu konfiskační směrnice](#)
- [Změna způsobu určování výše peněžité pomoci obětem: Řešení všech dosavadních problémů?](#)
- [Uplatnění adhezního nároku v trestním řízení a správním řízení](#)
- [Novela § 196 trestního zákoníku: racionální korekce, nebo oslabení ochrany dítěte?](#)
- [Vybrané aspekty trestného činu podvodu podle § 209 TrZ ve světle judikatury](#)
- [Zásadní novinky v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2026](#)
- [Kauza Skender Bojku: Putativní nutná obrana optikou ÚS](#)
- [Novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob](#)